

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ, ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

О.В. Грищук

доктор юридичних наук, доцент
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 340.12

ОНТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЛЮДИНИ І ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Досліджено проблему взаємозв'язку людини і права. Доведено, що буття людини визначає природу людини та сутність права, окреслюючи при цьому його межі, а, отже, визначає межі прав конкретної людини.

Ключові слова: людина, право, буття людини.

Постановка проблеми. Взаємозв'язок людини і права є складною багатоаспектною проблемою, що охоплює питання теорії та філософії прав людини, правового статусу, правової поведінки та правової соціалізації людини, правосвідомості, антропологічного підходу до дослідження права, аксіологічного (ціннісного) підходу до дослідження людини в праві, правової психології, що досліджуються у рамках філософії права (соціології права, правової антропології, аксіології, онтології та гносеології), теорії права та держави та інших наук. Між правом і людиною існують відносини своєрідного «ізоморфізму – структурно-змістовної подібності, що дозволяє говорити про те, що право за низкою своїх позицій є антропоморфним, а цивілізована людина – це не лише людина соціальна, але й людина юридична» [1, с. 81]. Право є тим дзеркалом людської природи, в якому відображається сутність людини, єдність її біологічної, соціальної та духовної природи.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У філософії права під терміном «людина» розуміють істоту, котра «здатна активно діяти, пристосовуватися до обставин чи змінювати їх відповідно до своїх потреб, котра вміє створювати предмети, яких немає в природі, формувати навколо себе особливе штучне середовище (цивілізацію) і руйнувати її, щоб знову відновити і вдосконалити» [1, с. 1024]. Наслідком бурхливої діяльності людини стають зміни не лише в оточуючому світі, але й значні зміни в ній самій. Соціокультурний досвід, який нагромаджується з розвитком цивілізації, збагачує внутрішній світ людини, ро-

бить його складним, багатовимірним, знаходить нові грані, властивості, здібності, що відкривають людині шляхи подальшого розвитку.

Людина, на думку Г.В. Гребенькова, як соціальний суб'єкт культуротворчої практики, де право постає як одна із соціальних основ буття, є «тотальним і абсолютним джерелом права» [5, с. 6], а, отже, й відповіді на фундаментальні питання правової теорії варто шукати в комплексі тих проблем, які є традиційно філософськими і становлять предмет такого філософського знання як філософія людини чи філософська антропологія.

В основі філософської антропології лежить віра дослідника у власну цінність, а також у цінність усіх людей як представників єдиного біологічного виду. Цим зумовлюється відбір науковцем досліджуваних фактів та інтерпретація результатів наукових пошуків. Тому «людина в очах вченого, який використовує даний підхід, стає принципом, що визначає характер дослідження, та водночас метою останнього. До того ж її правам і свободам (як невід'ємним атрибутам особи) створюються можливості для утвердження у властивості ціннісного орієнтира суспільного розвитку» [7, с. 122–125].

На думку засновника німецької школи філософської антропології М. Шелера, завдання цієї науки полягає у тому, щоб виробляти на основі окремих наукових визначень єдину систематичну теорію людини [13, с. 16]. Б. Григор'ян вважає філософську антропологію спробою визначити основи і сфери "власне людського" буття, індивідуальності людини, її суб'єктивно-творчих можливостей; зробити людину "мірою всіх речей", з неї та через неї пояснити як її власну природу, так і смисл та значення навколишнього світу; виділити спеціальним предметом філософського пізнання окремого індивіда (його "типізовану модель") у найрізноманітніших вимірах, що характеризують природу людини у специфічних якостях [6, с. 7].

Право об'єктивно покликане сприяти задоволенню людських потреб. Вирішення цього завдання здійснюється шляхом забезпечення безперешкодної реалізації в конкретних історичних умовах прав людини – виразу особистісної цінності права. Проте зрозуміти смисл категорії "права" неможливо без з'ясування сутності їх носія [7, с. 122–125]. К. Вальверде вважає, що від розуміння людини залежить розуміння сім'ї, суспільства, економіки, політики, права, всіх гуманітарних наук, а, отже, філософська антропологія, як наука про людину, має велике значення. Однак «людина, насправді, настільки складна і загадкова істота, що нелегко дати їй повний опис, який би задовольнив усіх» [4, с. 10]. Тому існує багато концепцій, котрі намагаються розкрити сутність (природу) людини. Серед них можна виділити суб'єктивістські (екзистенціалізм, персоналізм, прагматизм та ін.), об'єктивістські (фізикалізм, неопозитивізм, біхевіоризм тощо), інтегральні (феноменологія, психоаналіз, німецька філософсько-антропологічна школа та ін.).

Метою даної статті є дослідження природи людини та її взаємозв'язку з правом.

Виклад основного матеріалу. Філософська антропологія є тією частиною філософії, в якій вивчаються людина як особливий вид суцього,

осмислюються проблеми людської природи і людського буття, аналізуються модуси людського існування, виявляється потенціал антропологічної картини світу. Оскільки у праві втілюються суттєві сили людини, то в ньому можуть бути виділені моменти, без яких людина не може існувати. На думку С.І. Максимова, «в цьому є суть антропологічної позиції стосовно права – уявити останнє як таке, без чого людина не може бути людиною, з однієї сторони, і виявити у структурі людського буття такі моменти, котрі в зовнішньому виразі дають правові відносини (право) – з іншої сторони» [11, с.192]. Підхід до права з позицій вчення про природу (сутність) людини дозволяє подолати однобокості класичних концепцій природного права.

Деяка невідповідність у поглядах автора прослідковується, коли стверджується, що «не слід абсолютизувати пошук єдиної й істинної природи людини. Такої просто не існує» [11, с. 201]. Ми пропонуємо застосувати ідею множинності людської природи, що не пов'язана з будь-якою ідеологією і знаходиться в рамках здорового плюралізму. Вказана концепція знайшла своє відображення у філософській науковій літературі.

Зокрема, М.К. Мамардашвілі висловлює думку, що «людина – це перш за все постійне зусилля стати людиною, це не природний стан, а стан, що твориться безперервно» [12, с. 311]. У такому образі людина знаходить своє виправдання і образ права як безперервне становлення в результаті застосування і підтримання людських зусиль. У свою чергу, право створює умови для реалізації потенціалу людини, людських можливостей, хоча і не гарантуючи цю реалізацію без власних зусиль людини.

Д. Лакс вважає, що твердження про природу людини, тобто про стійкі людські характеристики, базується на фактах вибору, який містить одночасно у собі об'єктивні і суб'єктивні елементи. Об'єктивні елементи завжди зовнішньо визначені та кількісно обмежені. Прикладом може слугувати набір засобів, за допомогою яких можна визначити наскільки людиною, доброю, розуміючою і т.д. є людина. В той час суб'єктивні елементи являють собою ціннісні переваги, котрі, однак, і є вирішальними у прийнятті рішення. «Оголошення певних цінностей істиною дає більш надійну опору, ніж просто намір їх відстоювати. Стверджуючи, що певні соціальні культури, політичні порядки чи способи поведінки є прямим наслідком людської природи, ми надаємо їм більшої ваги, ніж якщо просто говоримо, що надаємо їм перевагу» [9, с. 109].

На думку Г.В. Гребенькова, саме природа людини є необхідною умовою права. Вчений виділяє такі особливості природи людини:

1. Людина здатна мати не лише окремі сприйняття і увлечення, не лише вловлювати емпіричні закономірності, але й встановлювати так звані теоретичні закони (абстрактне мислення).

2. Людині властива свідомість, тобто вторинне відображення власних знань і психологічних феноменів взагалі.

3. Людина має самосвідомість.

4. Для людини є характерною фундаментальна редукція інстинктивної поведінки, що уможливорює розвиток соціальних структур, незалежно від біологічної еволюції. Крім того, для людини характерний специфічний

спосіб життя, який полягає в переході від біологічної адаптації до активного пристосування предметів і умов середовища до власних потреб [5, с. 13–15].

Дещо інший підхід застосовує В. Брюгер, котрий пропонує інтегрувати філософські погляди, а також історію та сучасний діапазон вимог щодо прав людини в образі людини. Вчений створив формулу образу людини, яка охоплює увесь спектр існуючих прав людини й водночас залишається відкритою для нових прав. Запропонована формула складається з п'яти елементів (самовизначення, значущість, відповідальність, захист життя та спосіб життя) і вказує на те, що права людини мають на меті забезпечення «самовизначального, значущого та відповідального способу життя» [3, с. 146] кожній людині. Сформульована таким чином формула образу людини є корисною і ємкою, втім також має і деякі вади. Хоча формулювання образу людини містить як універсальні, так і специфічні аспекти, позиція автора може бути піддана критиці за неспроможність задіяти найбільш потужні духовні стимули у межах різних культур: релігію і світогляд (тобто глибоко вкорінені уявлення про світ та світобудову).

Цікавим видається погляд на сутність і природу людини крізь призму антропосоціогенезу та історико-філософського аналізу, що запропонований І.І. Кальним. Вчений виділяє такі основні ознаки, що характеризують сутність (природу) людини:

1. Людина як цілісність, що відкрита світу, включає в себе природні (біологічні), духовні, соціальні, родові (загальнолюдські) та космічні елементи.

Людина є істотою соціальною, оскільки включена в певну систему суспільних відносин. Разом з тим людина є істотою природною, оскільки виходячи з природи, вона зберігає з нею зв'язок як на рівні суспільства, так і на рівні індивіда. Наділена розумом, людина заявляє про себе як істота духовна, що здатна пізнавати таємниці буття та співвідносити знання про себе і знання про світ. Родове начало людини зумовлене загальнолюдським генофондом та інформаційною пам'яттю минулих поколінь. Космічне начало людини представлено такими циклами і ритмами, якими слідує Земля, Галактика, Всесвіт і людина як така. Всі п'ять начал у своїй єдності складають неповторну унікальність феномена людини, в якому переплітаються внутрішні задатки та зовнішні фактори, що формують її сутнісні сили: волю, почуття, інтелект.

2. Онтологічною основою буття людини є її сутнісні сили, її здатність до цілеспрямованої діяльності.

3. Головною характеристикою людини є її людський зміст. Це сором і сумління, співчуття та солідарність, благоговіння перед природою, прийняття життя як вищої цінності.

4. Людина належить одночасно до двох світів: феноменального та інтелігібельного. Вона постійно долає свою феноменальність, створюючи свій власний образ і свій зміст на шляху діалогу і вирішення протиріч між душею і тілом.

5. У пошуках себе за межами своєї природи людина використовує гру

та творчість. Вона проектує бажаний образ і йде на ризик вибору, переkre-слюючи всі інші можливі варіанти.

6. Людина живе у певній культурній парадигмі, котра визначає її певну спрямованість і викликає певні асоціації.

7. Людина живе у стані принципової незавершеності. В неї є минуле, теперішнє і майбутнє. Виступаючи об'єктом можливого, людина постійно демонструє свій стан незадоволеності [8, с. 145].

Таким чином, феномен людини належить до особливої реальності, явища якої принципово відрізняються від явищ природи – саме тому людину називають пограничною істотою. Однак при всій багатоманітності проявів людської природи, єдиною залишається сутність людини, її неповторний унікальний внутрішній світ. Все ж буття людини і її поведінка зумовлені цими внутрішніми факторами, але, крім того, на нього впливають і зовнішні фактори, які є змінними протягом історичного розвитку людства.

Розуміння людини крізь призму гуманізму як світогляду, що проголошує цінність людини, її право на щастя, розвиток і прояв своїх позитивних здібностей, на вільну і відповідальну участь у житті світу і суспільства, набуває все більшої актуальності. Гуманізм звернений до людини як такої, він йде до глибини людської істоти, до таких даних людині від народження якостей, які наявні у всіх людей і які об'єднують їх в єдину світову спільноту. Це дозволяє йому бути загальнолюдським фактором цивілізації, основою духовної єдності, взаєморозуміння і співпраці всіх людей. Висловлюється думка, що основним поняттям гуманізму, як цілісної системи поглядів на особу, її положення в суспільстві і праві, є саме ідея гідності. Гуманізм розглядається перш за все як вчення про гідність і цінність людської особистості, про її місце і роль в суспільстві і державі [14, с. 7].

Представники московської гуманістичної школи І.М. Борзенко, В.А. Кувакін, А.А. Кудішина вважають, що не можна знайти аксіому людини, а реальність людини потрібно шукати у людському бутті, яке є джерелом, початком, вихідним пунктом будь-яких доказів і висновків. Кожна людина має найбільш повне і реальне розуміння про себе саму, і у нормальному стані їй немає жодної необхідності переконувати себе у власному ж існуванні. «Самоочевидність людини, її самоусвідомлення – це первинна реальність людини, яка дозволяє їй пізнавати як світ, так і прояви себе в світі. Людина – це відкрита і універсальна істота, що постійно переступає межі своїх визначень і можливостей, істота динамічна, у постійному розвитку, творча, завжди оновлювана і тому всупереч всьому усвідомленому і визначеному в ній завжди є невідоме і несподіване, навіть для самої себе» [2, с. 236].

Таке твердження узгоджується з висновками психологів, які вважають, що самоактуалізація (як прагнення людини стати тим, ким вона, в принципі, може стати) є аспектом прагнення людини до життєвого смислу, а центральним напрямком розвитку особистості є відкриття такого смислу. При цьому визначальним є знайдення гармонії, що проявляється в повноцінному розгортанні основних ліній розвитку людини, які не повинні йти паралельно, а перетинаються, доповнюють одна одну. Саме така реалізація основних ліній розвитку людини може призвести до дійсно гармонійної

форми [10, с. 2].

Надзвичайна складність феномена «людина», на думку вчених, не вимагає ні відмови від пізнання нею самої себе, ні заборони спроб дати собі вичерпне визначення. Пропонується сформулювати дефініцію людини виявляючи основні властивості, характеристики людини, осмислюючи її як систему «тіло – свідомість – самосвідомість», розглядаючи структуру її внутрішнього світу і зміст цього світу. На думку авторів, доцільним є виділити специфічні людські властивості, на підставі чого виявити, що пов'язує людину з живою і неживою природою, а що відрізняє від неї, осмислити місце людини у світі.

Спектр людських властивостей пропонується умовно розділити на три сектори. Перший містить позитивні, гуманні властивості, другий – нейтральні, третій – негативні, антигуманні. До позитивних характеристик дослідники відносять (не застосовуючи ієрархічності): повагу до інших (оскільки походить не від страху), здатність любити, доброту, правдивість, чесність, щирість, сумлінність, шанобливість до життя, чуйність, співчуття, співпереживання, вірність, надійність, доброзичливість, вдячність, обов'язковість, справедливість, гідність, терпимість, порядність.

До другої групи відносять свободу, розум, пізнавальні властивості, особисті захоплення, волю, самодисципліну, тверезість духу, розсудливість, обачність, скептичність (критичність), цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, завзятість, сміливість, відкритість, цікавість. Нейтральними є також і всі нормальні фізичні, біологічні, фізіологічні та інтелектуальні здібності і властивості людини, як, наприклад, здатність прямо ходити, сміятися чи логічно мислити. Нейтральність цих якостей, на думку авторів, означає лише те, що вони можуть бути використані як для зла, так і для блага людей. Всі ці характеристики є людськими цінностями, що так чи інакше пов'язані з гуманністю і можуть допомогти людині творити добро, бути гідною та людиною істотою.

У групі негативних (антигуманних) властивостей входять ті характеристики людини, які притаманні їй в силу суперництва з собою подібними. Це ненависть, ворожість, злопам'ятність, мстивість, агресивність, насильство, жорстокість, знущання, недоброзичливість, віроломність, лицемірство, облесливість, неправдивість, вихваляння, заздощі, ревнощі, підозрілість, злодійкуватість, егоїзм, безвідповідальність, похмурість, сум, байдужість, інфантилізм, поступливість. Загальною особливістю цих властивостей людини є їх руйнівна природа. Вони заподіюють шкоду як тим, на кого вони спрямовані, так і носіям цих властивостей. Сама наявність їх у людині робить її потенційно антигуманною.

На думку авторів, реальній людині не може бути властива ні святість, ні абсолютна антигуманність. Однак в силу своєї природи людина покликана створювати ідеали істини, добра, краси. Крім того, їй притаманна свобода і відповідальність вибору між людським і нелюдським, що само по собі робить життя цікавим і захоплюючим. Реалістичність і тверезість самооцінок, мужність розрізняти негативне в собі, вміння не закривати очі на темні сторони внутрішнього світу допомагають людині удосконалювати

себе і запобігати перешкодам на шляху до істини, добра, справедливості та краси [2, с. 238].

Запропонований вченими підхід є цікавим, а проаналізовані позитивні, негативні і нейтральні властивості людини, беззаперечно, можуть у своїй сукупності та динаміці розкрити особливості внутрішнього світу людини та її природи. Проте, як видається, зосередившись на властивостях людини, дослідники не дають відповіді на питання про їх природу. Не знаходимо також відповіді, в силу яких зовнішніх чи внутрішніх факторів ці властивості, що є притаманними людині, стають домінуючими в її свідомості чи, навпаки, не знаходять свого відображення. Тобто складається враження, що має місце спроба пояснити одне невідоме (природа людини) через інше невідоме (властивості людини). Хоча автори цілком слушно зауважують, що відповідь на питання про природу людини слід шукати в людському бутті, проте не намагаються дати характеристики цього буття, обмежившись лише явищами, які є похідними від нього (властивостями людини).

З цього приводу К. Вальверде зауважує, що людина певною мірою не може бути об'єктивована тому що, на відміну від будь-якого іншого природного існування, її буття не визначається і не може бути визначене взаємодією чи сумою оптичних елементів. Буття людини, головним чином, складається в динамічній реалізації її існування. Тому людське життя можна вважати безперервним потоком становлення. Все в природі існує не усвідомлюючи цього, і лише людина здатна зробити себе об'єктом спостереження і дослідження. «Самоусвідомлення людини і той факт, що з цього самоусвідомлення народжується питання: хто я? – вже передбачає деяке призначення і деяке «вчене незнання», без яких така самосвідомість і самозапитування були б неможливими. Кожна людина знаходить себе ніби в мороці свого буття і хоче прояснити цей морок, зрозуміти себе – не лише як окрему людину, але як людину взагалі, людину серед людей» [4, с. 32].

Окреслити універсальну природу (сутність) людини, яка б відображала глибинну реальність людини як індивідуальності і як представника роду, вбачається можливим через пізнання людського буття. Оскільки людина є єдиною істотою, котра здатна повертатися до раніше вчинених нею діянь (емоційних, інтелектуальних чи вольових), вона може бути об'єктом власного пізнання і дослідження. На думку Карла Ранера, поняття «бути» і «пізнавати» онтологічно пов'язані між собою, оскільки «пізнання є суб'єктивністю самого буття. Буття собою – це одвічно об'єднуюча єдність буття і пізнання у їх здійсненій єдності в істоті, яка пізнає... Пізнання розуміється як суб'єктивність буття собою, як буття буття самим собою. Буття собою одвічно є об'єднуючою єдністю буття і пізнання: воно є онтологічним» [4, с. 35]. Тому саме через пізнання буття людини, його форм та характеристик можна пізнати природу людини та її глибинну сутність.

Саме буття людини визначає людську природу, розкриває її сутність, а тому природні права людини є об'єктивно визначеними природою людини, ступенем розвитку суспільства та конкретно-історичними умовами його існування. Природне право є зумовленим буттям людини, оскільки буття, за М. Хайдеггером, «незмінне і всюди стосується нас, людей, але чого

ми, власне, навіть не помічаємо... Цим іменем називається те, що ми розуміємо, коли говоримо: «є», і: «було», і: «буде». Все, що досягає нас і чого ми хочемо досягти, проходить через висловлене чи невисловлене «є». Від цього нам нікуди і ніколи не подітися» [16, с. 225]. Тому Буття як ідея існування, з якого виводиться сутність людини, а, отже, сутність природного права, постійно присутнє в людині, маючи над нею владу. Буття розкриває сутність людини, надає цій сутності індивідуального забарвлення, дозволяє створювати нове суще, шукати у собі (для себе) нові можливості, здійснювати цілеспрямовану діяльність і обґрунтовувати свої вчинки.

Тут доцільно згадати Ж.-П. Сартра, який розглядав людину як «буття, завдяки якому виникає ніщо», оскільки лише від самої людини залежить якою буде вона і яким буде світ, у якому їй доведеться жити. Тому людина приречена на свободу, вільна через відсутність природи, котра б визначала для неї спосіб поведінки та життєдіяльності. Таким чином, те, що ми називаємо свободою, не відрізняється від буття «людської реальності». Про людину не можна сказати, що вона спочатку є, а потім – стає вільною; між буттям людини і її «свободо-буттям» немає різниці.

На думку філософа, сутність людського буття у співіснуванні «Я» та «Іншого», для чого він виділяв «буття-в-собі», «буття-для-себе» та «буття-для-іншого». «Буття-в-собі» є передособистісним станом людини, з якого вона входить у самосвідомість, аналізує власну природу, умови свого існування, наявні можливості, права, спрямовані для досягнення життєвих цілей – «буття-для-себе». Вищий прояв існування людини – в «бутті-для-іншого», котре дозволяє через конфлікт із собою та ближнім з'ясувати сенс життя та власну природу, оскільки «інший володіє таємницею: таємницею того, чим я є. Він дає мені буття і тим самим володіє мною, я одержимий ним» [15, с. 229].

Висновки. Саме буття визначає природу людини та сутність права, окреслюючи при цьому його межі, і, таким чином, визначає межі права конкретної людини. При цьому застосовується принцип «бути у самому собі іншим – це первинний зміст ставлення до іншого». Тобто межею права однієї людини стає право іншої людини, а обов'язок людини співвідносити свої дії з діями інших людей є необхідністю її нормального існування та життєдіяльності.

Бібліографічні посилання

1. Бачинин В.А. Энциклопедия философии и социологии права. – СПб., 2006.
2. Борзенко И.М., Кувакин В.А., Кудишина А.А. Человечность человека: Основы современного гуманизма: учебное пособие для вузов. – Изд. 2-е, испр. и доп. / под ред. А.Г. Круглова и В.А. Кувакина. – М., 2005.
3. Брюгер В. Образ людини у концепції прав людини // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1.
4. Вальверде Карлос. Философская антропология – М., 2000.
5. Гребеньков Г.В. Вчення про природу людини як підґрунтя сучасної правової антропології // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. праць. – Донецьк, 2005. – № 1.
6. Григорьян Б.Т. Философская антропология: исторический очерк. – М., 1982.
7. Гудима Д.А. Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1.

8. Кальной И.И. Философия права: ученик. – СПб., 2006.
9. Лакс Д. О плюрализме человеческой природы // Вопросы философии. – 1992. – № 10.
10. Максименко С.Д. Онтогенез личности // Практична психологія та соціальна робота. – № 10 (91). – 2006.
11. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. – Х., 2002.
12. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М., 1990.
13. Марков Б.В. Философская антропология: очерки истории и теории. – СПб., 1997.
14. Попков В.Д. Гуманизм советского права. – М., 1972.
15. Сартр Ж.П. Первичное отношение человека к другому: любовь, язык, мазохизм. // Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини та її меж: навчальний посібник. – К., 2000.
16. Хайдеггер М. Тезис Канта о бытии // Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини та її меж: навчальний посібник. – К., 2000.

Гришук О. В. Онтологические особенности взаимосвязи человека и права: философско-правовое измерение. Исследована проблема взаимосвязи человека и права. Доказано, что бытие человека определяет природу человека и сущность права, очерчивая при этом его пределы, а, следовательно, определяет пределы прав конкретного человека.

Ключевые слова: человек, право, бытие человека.

Gryshchuk O. V. Ontological features of relationship of the man and law: philosophical and legal aspects. Right objectively intends to address human needs. The solution to this problem is done by ensuring the smooth implementation of the specific historical conditions of human rights – an expression of personal values of right. The approach to the law from the standpoint of theory of human nature (essence) can overcome the one-sidedness of classical concepts of natural law.

The author suggests to use the multiplicity of human nature, which is not associated with any ideology and is within a healthy pluralism. The basic concept of humanity, as a whole system of views on the identity, position in society and law, is the idea of dignity. There is the suggestion to formulate a definition of man showing major properties, characteristics of person, to understand him/her as a system of "body – consciousness – selfconsciousness ", considering the structure of the inner world and the meaning of this world. The range of human characteristics is suggested to be divided into three sectors. The first contains a positive, humane characteristics, the second – a neutral, the third – negative, inhumane.

Analyzed human properties in their entirety and dynamics can reveal features of the inner world of the man and his/her nature. However, focusing on human properties, researchers do not give answers to questions about their nature. There are no answers, due to external or internal factors of these properties which are inherent in the person becoming dominant in his/her mind or, conversely, do not find their reflection. That is an attempt to explain one unknown thing (human nature) through another unknown (human properties). To draft universal nature (essence) of man that would reflect the deep human reality as individuals and as a representative of the genus, is considered to be possible through the cognition of the human existence. Since man is the only creature who is able to return to his/her previously committed acts (emotional , intellectual or volitional), he/she can be the object of his/her own knowledge and research. Through the cognition of human existence, its form and characteristics one can understand human nature and its profound essence. Human essence defines human nature, reveals its essence, but because natural rights are objectively defined by human nature, the degree of development of society and the specific historical conditions of his existence.

Keywords: human, law, human existence.

Надійшла до редакції 29.01.2013